

EDYCJA SPECJALNA SERII
ŚWIATŁO I CIEMNOŚĆ

Jak już kilkakrotnie powiedziałem, jako człowiek urodzony w znaku Bliźniąt, tzn. pod protekcją Hermesa jako boga planetarnego, jestem – użyję wzniosłego określenia – *pontifex maximus*, czyli budowniczym mostów czy też *intermediariussem*, pośrednikiem, sługą symbolu – rozumianego jako most łączący sensory i wartości z ludźmi oraz łączący samych ludzi.

J. Prokopiuk, *Rozdroża, czyli zwierzenia gnostyka*,
Katowice 2004, s. 96

Podczas tej rozmowy ujrzeli w oddali majestatyczny łuk mostu rozpięty między oboma brzegami rzeki, mieniący się cudownym blaskiem w promieniach słońca. Zdumieli się oboje, gdyż nie widzieli go jeszcze nigdy dotąd w takiej okazałości. Czyż nie był już dawniej dość piękny, gdy stał przed nimi, zbudowany z jaspisu i zielonego kwarcu? Czy można teraz wstąpić na niego bez obaw, gdy tak się mieni w wielobarwnym przepychu szmaragdu, chryzoprazu i chryzolitów? Oboje nie wiedzieli nic o przemianie węża, gdyż to on właśnie codziennie w południe przewieszał się przez rzekę w postaci śmigle rozpiętego mostu.

J.W. Goethe, *Baśń*, tłum. M. Sołek,
Kraków 2004, s. 23

BUDUJĄCY MOSTY

Jerzy Prokopiuk
i jego oddziaływanie
kulturotwórcze

Tom I

Studia i szkice

pod redakcją

Mariusza Dobkowskiego, Diiany Oboleńskiej,

Moniki Rzeczyckiej

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2024

Recenzenci

Dr hab. Izabela Trzcińska, prof. AGH

Dr hab. Mirosław Pęczak, prof. UW

Redakcja serii

Monika Rzczycka

Diana Oboleńska

Redaktor Wydawnictwa

Anna Roman

Projekt okładki i stron tytułowych

Andrzej Taranek

Na okładce

François Béroalde de Verville, *Songe de Poliphile* (1600 r.)

Skład i łamanie

PRACOWNIA

Opracowanie indeksu

Michał Wróblewski

Wydanie sfinansowane przez Fundację STU, Studio Grom

LABORATORIUM
NIEWERMALNEJ
KOMUNIKACJI

UNIWERSYTET
GDAŃSKI

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2024
© Copyright by Fundacja STU, 2024

ISBN 978-83-8206-638-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa

Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

SPIS RZECZY

Mariusz Dobkowski, Diana Oboleńska, Monika Rzeczycka Jerzy Prokopiuk jako twórca środowiska kultury alternatywnej opartej na światopoglądzie ezoterycznym	9
---	---

CZŁOWIEK

Tomasz Duda Światopogląd Jerzego Prokopiuka (Droga i cel) . . .	27
Krzysztof Janczuk Jerzy Prokopiuk na drodze gnozy. Świadectwo dzienników <i>Światłość i Radość</i> z lat 1976–1982.	39

SZTUKA INSPIRACJI

Mariusz Dobkowski Legendarny numer „Literatury na Świecie” o gnozie (1987/12). Próba zrozumienia fenomenu	77
Monika Rzeczycka Laboratorium pod dobrą gwiazdą Jerzego Prokopiuka. Studium literaturoznawczo-alchemiczne	91
Krzysztof Dorosz Gnostyczny i intelektualny wpływ Jerzego Prokopiuka. Studium własnego przypadku	118

TEOLOGIA

Ks. Henryk Paprocki Neoplatonizm teurgiczny i <i>Corpus Dionysiacum</i> . . .	131
--	-----

FILOZOFIA

Anna Mikołejko
 Jerzy Prokopiuk i troistość zła 215

Marek Woszczek
 „Mówisz, że Bóg jest niewidzialny? Uważaj!”.
 Filozofowie Hermesa, filozofowie natury. 227

NAUKA

Rafał T. Prinke
 Rebis, czyli alchemiczny tygiel
 Jerzego Prokopiuka 257

Tadeusz Cegielski
 Wolnomularstwo jako religia? A może gnoza?
 Na marginesie rozmowy z Jerzym Prokopiukiem
 odbytej w Ciężeniu nad Wartą, w parku
 pod bożodrzewem (*Ailanthus altissima*) 275

Diana Oboleńska
Filozofia wolności Rudolfa Steinera i trzy twierdzenia
 Jerzego Prokopiuka 292

Anna Chudzińska-Parkosadze
 Literatura jako wtajemniczenie. Literaturoznawcze
 interpretacje dzieł Jerzego Prokopiuka 309

LITERATURA

Jacek Dobrowolski
 Do księżycy 327

Jacek Dobrowolski
 Jerzy Prokopiuk jako duchowy przyjaciel,
 katalizator i trickster, czyli o promieniowaniu

solarno-lunarnego intermediariusza (komentarz do wiersza <i>Do księżycy</i>)	329
Bohdan Kos Ogród Dilmun	336
Lech Robakiewicz Kazimierz albo dialektyka upadku	347

SZTUKA PRZEKŁADU

Paulina Piotrowska Przeład traktatu Marsilia Ficina <i>Czym jest światło</i> (1476) wraz z imaginacyjną rozmową autorki z Jerzym Prokopiukiem o świetle (2022)	353
Przemysław Sieradzan Intermediarius – Jerzy Prokopiuk jako tłumacz i poliglota.	367

TEATR

Krzysztof Jasiński Słowo ucieleśnione.	383
---	-----

PSYCHOTERAPIA

Bartosz Samitowski Mój Jung, mój Prokopiuk	403
Zenon Waldemar Dudek Aktywna wyobraźnia. Metoda rozwoju osobistego	409

COMMUNITAS

Max Bojarski Jerzego Prokopiuka gra szklanych paciorków. Klub Jednorożca i inne inicjatywy kształceniowe	427
--	-----

Tadeusz Serwatka	
Jerzy Prokopiuk i Klub Gnosis	434
The Builder of the Bridges. Jerzy Prokopiuk and His Culture-Making Influence. Summary . . .	452
Bibliografia	457

MARIUSZ DOBKOWSKI, DIANA OBOLEŃSKA,
MONIKA RZECZYCKA

JERZY PROKOPIUK
JAKO TWÓRCA ŚRODOWISKA
KULTURY ALTERNATYWNEJ OPARTEJ
NA ŚWIATOPOGŁĄDZIE EZOTERYCZNYM

I

Światopogląd Jerzego Prokopiuka rozwijany pod
wpływem ezoteryzmu

W kwestii prezentacji światopoglądu Jerzego Prokopiuka mamy na tyle dobrą sytuację, że nie potrzebujemy mozolnie go rekonstruować z tekstów poświęconych szczegółowym zagadnieniom albo sięgać do relacji przyjaciół i współpracowników. W późnym bowiem okresie swojego życia i twórczości kilkakrotnie dzielił się z czytelnikami opisem swojej wizji rzeczywistości¹.

¹ J. Prokopiuk, *Twórczość i poglądy* [w:] *idem, Rozdroża, czyli zwierzenia gnostyka*, Katowice 2004, s. 95–184 (o tworzeniu światopoglądu i jego rozwoju zob. szczególnie s. 117–184); *idem, Mój światopogląd* [w:] Nota autobiograficzna Jerzego Prokopiuka z 2016 r. na stronie Kultura polska wobec zachodniej filozofii ezoterycznej w latach 1890–1939, <http://www.tradycjaezoteryczna.ug.edu.pl/node/1033> [dostęp: 28.07.2023]; *idem, Libellum album. Biała-Świetlista-Księżeczka. Prawdziwy „Ostatni końcowy” – Jednorożec-Pegaz poniesie ją ludziom dobrej woli*, Kraków 2020 (o światopoglądzie zob. w szczególności rozdziały: *Mój światopogląd I*, s. 10–17; *Jak żyć w świecie zdominowanym przez zło i cierpienie?*, s. 30–37; *Mój kolejny testament (światopoglądowy)*, s. 38–45; *Mój światopogląd IV. Superlativus*,

Jak się okazuje, istotą, rdzeniem światopoglądu Jerzego Prokopiuka jest narracja mityczna. Opowiada ona o preegzystującym, będącym Ciszą i Jednością, niemożliwym do wyrażenia Absolutie („Nadbycie”), który dokonuje pierwszego podziału i tworzy duchowy świat Dwójni. Chodzi tu o dwie podstawowe nieredukowalne jakości, nazywane: Światło i Ciemność albo Bóg i Diabeł, albo Męskie i Żeńskie. To „Rozdarcie Boga”/ „Katastrofa”/ „Upadek” jako „spontaniczne albo zamierzone, przypadkowe albo konieczne”² zdecydowało o dalszym różnicowaniu się świata duchowego: powstają bóstwa-hipostazy, „miriady światów (alternatywnych)” oraz pojawiają się takie emocje i stany emocjonalne, jak: miłość, nienawiść, szczęście czy cierpienie, niekiedy wyraźnie hipostazowane. Dla polskiego ezoteryka, opowiadacza tego mitu, ważne jest, że procesowi pogłębiania się Upadku towarzyszy drugi, przeciwbieżny, oznaczający soterię. Soteria („akt i proces zbawienia”) to przemiana zróżnicowanego świata duchowego, przez Prokopiuka określanego jako Kosmos i/lub Człowiek Kosmiczny. Nie oznacza ona jednak regresji, czyli powrotu do stanu początkowego, lecz stały rozwój, czyli nieskończoną progresję świata duchowego i jego aktorów.

Czytelnik, odbiorca tego światopoglądu *in nuce*, z łatwością rozpozna tu nawiązania do gnostycyzmu, antropozofii, kabały czy filozofii Plotyna – niekiedy zadziwiająco bliskiej myśli gnostyckiej. W swojej autobiografii *Rozdroża, czyli zwierzenia gnostyka* Prokopiuk przyznawał się do znacznie większej liczby inspiracji i wpływów na rozwój swojego systemu myślenia o świecie i jego doświadczaniu. Za najważniejsze z nich uznawał antropozofię, psychologię Carla Gustava Junga (1875–1961) oraz gnostycyzm, manicheizm i późniejsze nurty religijne tego rodzaju jak paulicjanizm, bogomilizm i kataryzm. Polski ezoteryk zauważał także wpływ głównych wyznań chrześcijaństwa na kształt swojej refleksji, a mianowicie: „głębokiej mistyki” prawosławia, mistyki katolickiej (choć

s. 46–49; *Oto mój duchowy światopogląd*, s. 56–65; *Alternatywny świat Bogini Wielkiej Matki – mój Atlan*, s. 66–77; *Super-synteza światopoglądowa*, s. 82–84).

² Wszystkie przywołania pochodzą z: J. Prokopiuk, *Mój światopogląd I* [w:] *idem, Libellum album...*, s. 10–17; ten sam tekst: *idem, Mój światopogląd* [w:] *Nota autobiograficzna Jerzego Prokopiuka...*

osłabionej „racjonalizmem teologicznym”) oraz zindywidualizowanej interpretacji Biblii w protestantyzmie. Prokopiuk wspominał również o fascynacji bogami greckimi oraz filozofią Platona i systemem neoplatońskim, a także kultem Bogini Wielkiej Matki. W omawianym kontekście wskazywał również inspiracje buddyzmem („niekiedy niemal stawałem się buddystą”) oraz tradycjami religijnymi Indii: w szczególności tą odnoszącą się do wedanty i *Upanisad* („myśl hinduska, która widzi świat jako złudzenie”), a także jogą. W końcu polski ezoteryk w ramach opisu „swoich” długów światopoglądowych przywoływał jeszcze objawienia drugiej połowy XX wieku: *Kurs cudów* (*A Course in Miracles*, 1975) i *Rozmowy z Bogiem* (*Conversations with God*, t. 1–10, 1995–2017) oraz koncept wieloświata (światów alternatywnych)³. Biorąc powyższe pod uwagę, nie można mieć wątpliwości, że wizja rzeczywistości Jerzego Prokopiuka to światopogląd w bardzo dużym stopniu oparty na ezoteryzmie.

Zainteresowania Jerzego Prokopiuka odzwierciedlone w jego publikacjach

W licznych publikacjach – 28 książkach własnych (jako autor, współautor i redaktor wydań wieloautorskich), około 600 esejach i co najmniej 135 pozycjach przekładowych – Jerzy Prokopiuk dał wyraz swoim szerokim zainteresowaniom. Najlepiej reprezentowane spośród nich odnoszą się do następujących dziedzin⁴.

³ *Idem, Rozdroża...*, s. 117–148.

⁴ Należy zaznaczyć, że według samego Prokopiuka jego eseistyka dotyczyła następujących zagadnień: „alchemii, angelologii, antropozofii (i Christengemeinschaft), astrologii, atlantydogii, Boehmego, buddyzmu, demonologii, epistolografii, estetyki, etyki, eurytmii, ezoteryki, fantastyki, filozofii, filmu, gnozy (i gnostycyzmu), judaizmu, literaturoznawstwa, literatury pięknej (poezji, prozy, dramatu), magii, Majów, malarstwa, marksizmu, matematyki, medycyny, medytacji, mitologii, muzyki, nauki, opery, onejrologii, New Age’u, parapsychologii, pedagogiki, polityki, profesji, psychologii, psychoanalizy (i neopsychoanalizy), psychologii głębi, reinkarnacji, religioznawstwa (historii i psychologii religii), rolnictwa, Różo-Krzyża, seksuologii (seksu hetero- i homoseksualnego), socjologii, sztuki, świętego Graala, tanatologii, tantry, tarota, templariuszy, ufoologii, wicca (kult Bogini Wielkiej Matki), wizjonetyki, wolnomularstwa i zła”, <http://www.tradycjaezoteryczna.ug.edu.pl/node/1033> [dostęp: 28.07.2023].

W ramach **ezoteryzmu** zajmował się między innymi zagadnieniami: antropozofii⁵, astrologii⁶, gnozy i gnostycyzmu⁷, magii⁸, mistyki⁹, tradycji Różo-Krzyża¹⁰, tradycji świętego Graala¹¹ oraz wolnomularstwa¹². Z kolei co do **religioznawstwa** polski ezoteryk odnosił się do takich tematów, jak angelologia¹³, demonologia¹⁴, New Age Movement¹⁵ czy teoria i metodologia religii¹⁶. W zakresie **psychologii i psychoterapii** wykazywał zainteresowanie przede wszystkim myślą Carla Gustava Junga¹⁷, ale też

⁵ Zob. np. R. Steiner, *Droga do wtajemniczenia*, wybór i wstęp J. Prokopiuk, tłum. T. Mazurkiewicz, J. Prokopiuk et al., Poznań 2000; J. Prokopiuk, *Szkice antropozoficzne. Chrześcijańska droga poznania świata duchowego*, Białystok 2003.

⁶ Zob. np. J. Prokopiuk, *Mandala życia, czyli o nauce XXI wieku* [w:] R. Prinke, L. Weres, *Mandala życia*, Poznań 1983, s. 7–15; J. Prokopiuk, P. Piotrowska, *Władcy siedmiu planet i człowiek*, Warszawa 2015.

⁷ Zob. np. „Literatura na Świecie” 1987, nr 12 (197: *Gnoza*), s. 3–11 [redakcja części tematycznej numeru: J. Prokopiuk]; J. Prokopiuk, *Gnoza i gnostycyzm*, Warszawa 1998; *idem*, *Trzy drogi gnozy* [w:] *Oblicza gnozy*, red. E. Przybył, Kraków 2000, s. 35–51.

⁸ Zob. np. E. Lévi, *Historia magii*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 2000; J. Prokopiuk, *Dzieje magii*, t. 1: *Wprowadzenie*, Warszawa 2006.

⁹ Zob. np. J. Prokopiuk, *Aniola Ślązaka „anielski” obraz Boga*, „Arkadia – Pismo Katastroficzne” 2001, nr 9/10, s. 86–101 [tekst wygłoszony na konferencji naukowej pt. „Podróż do źródeł mistyki śląskiej”, Mikołów, 16–17 listopada 2000 r.].

¹⁰ Zob. np. *Manifesty Różokrzyżowców. Fama „fraternitatis”*, „*Confessio fraternitatis*”, tłum. J. Prokopiuk, „Ars Regia” 2006, nr 15/16, s. 49–73 [przy współpracy M. Bojarskiego]; J. Prokopiuk, *Historia Różo-Krzyża*, Kraków 2013.

¹¹ Zob. np. J. Prokopiuk, *Święty Graal – czymże jest?* [przedmowa] [w:] J.L. Weston, *Graal. Od starożytnego obrzędu do romansu średniowiecznego*, tłum. H. Bogucka-Eisler, L. Marjańska, Wrocław 1998, s. 6–8.

¹² Zob. np. J. Prokopiuk, *Rudolf Steiner a impuls wolnomularski*, „Ars Regia” 2006, nr 15/16, s. 271–285.

¹³ Zob. np. *idem*, *Kreatywna i kosmiczna rola aniołów w antropozofii Rudolfa Steinera* [w:] *Księga o aniołach*, red. H. Oleschko, Kraków 2002, s. 456–462.

¹⁴ Zob. np. *idem*, *Nieba i piekła. Okultyzm, mistyka i demonologia*, Gdynia 2001; *idem*, *Lucyferiana. Między Lucyferem a Chrystusem*, Katowice 2009.

¹⁵ Zob. np. *idem*, *Główne kategorie pojęciowe New Age (Ruchu Nowej Ery)* [w:] *Oblicza nowej duchowości*, red. M. Gołaszewska, Kraków 1995, s. 37–47.

¹⁶ Zob. np. G. van der Leeuw, *Fenomenologia religii*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1978; M. Weber, *Szkice z socjologii religii*, tłum. J. Prokopiuk, H. Wandowski, Warszawa 1984.

¹⁷ Zob. np. C.G. Jung, *Archetypy i symbole*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1976; J. Prokopiuk, *Mój Jung*, Katowice 2008.

Zygmunta Freuda (1856–1939)¹⁸, Ericha Fromma (1900–1980)¹⁹ oraz technikami medytacyjnymi²⁰. Jeszcze inne pole aktywności intelektualnej Prokopiuka to **filozofia**, w szczególności jej relacja do antropozofii²¹ i psychologii głębi²², a także „kakologia”, tj. problem zła²³, jego uosobienie w postaci diabła²⁴ i przypadek biblijnego Hioba²⁵. Kolejna dziedzina, w której manifestowały się poszukiwania i fascynacje polskiego ezoteryka, to **literatura piękna**, przede wszystkim z niemieckiego obszaru językowego obejmująca twórczość i dzieła Johanna Wolfganga Goethego (1749–1832)²⁶, Friedricha Schillera (1759–1805)²⁷, Novalisa (1772–1801)²⁸, Hermanna Hessego (1877–1962)²⁹ oraz

¹⁸ Zob. np. Z. Freud, *Kultura jako źródło cierpień*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1967; J. Prokopiuk, *Freud w cieniu gnozy* [w:] *Freud i nowoczesność*, red. Z. Rosińska, J. Michalik, P. Bursztyka, Kraków 2008, s. 33–44.

¹⁹ Zob. np. J. Prokopiuk, *Erich Fromm, neopsyoanaliza a problem religii*, „Euhemer. Przegląd Religioznawczy” 1962, nr 6, s. 20–41; E. Fromm, *Szkice z psychologii religii*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1966.

²⁰ Zob. np. J. Prokopiuk, *Techniki medytacyjne a psychoterapia*, „Życie i Myśl” 1977, nr 12, s. 47–50; *O medytacji i jej potrzebie*, red. J. Prokopiuk, Warszawa 1981, s. 95–106.

²¹ Zob. np. *idem*, *Od filozofii do antropozofii*, „Studia Filozoficzne” 1983, nr 5–6, s. 127–142.

²² Zob. np. *idem*, *Martin Buber i C.G. Jung w sporze*, „Przegląd Filozoficzny” 2015, nr 4, s. 383–392.

²³ Np. *idem*, *Istota i pochodzenie zła. Perspektywa antropozofii Rudolfa Steinera*, „ALBO albo” 1992, nr 2, s. 103–114; *idem*, *Siedem pytań o genezę zła*, „Czwarty Wymiar” 2011, nr 5, s. 34–35.

²⁴ Np. *idem*, *Diabeł, Szatan, Nihil – wiek XX i XXI* [posłowie] [w:] P. Carus, *Historia Diabła i koncepcji zła*, tłum. M. Skierkowski, Wrocław 2014, s. 339–376.

²⁵ Np. C.G. Jung, *Odpowiedź Hiobowi*, tłum. J. Prokopiuk, [przedmowa i posłowie J. Prokopiuk], Warszawa 1995.

²⁶ *Prawdy szukamy obaj. Z korespondencji między Goethem a Schillerem*, wybór, tłum. i oprac. J. Prokopiuk, M.J. Siemek, Warszawa 1974; J.W. Goethe, *Refleksje i maksymy*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1977.

²⁷ *Prawdy szukamy obaj...; F. Schiller, Pisma teoretyczne. „Listy o estetycznym wychowaniu człowieka” i inne rozprawy*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 2011.

²⁸ Novalis, *Uczniowie z Sais. Proza filozoficzna – studia – fragmenty*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1984; J. Prokopiuk, *Gnoza Novalisa* [w:] *Między Oświeceniem i Romantyzmem*, red. J.Z. Lichański, Warszawa 1997, s. 311–326.

²⁹ Zob. np. H. Hesse, *Podróż na Wschód*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1991; J. Prokopiuk, *Utopia i tragedia Hermanna Hessego. Gra szklanych*

Michaela Endego (1929–1995)³⁰. Zainteresowanie Prokopiuka **teatrem** wyraźnie się odzwierciedla w jego krótkich tekstach pisanych do programów wystawianych sztuk: *Bachantek* Eurypidesa³¹, *Barbelo – o psach i dzieciach* Biljany Srbljanović³², *Burzy* Williama Shakespeare’a³³, *Katarów* Adama Kwaśnego³⁴ i *Samuela Zborowskiego* Juliusza Słowackiego³⁵. Innym tematem poruszonym przez polskiego ezoteryka w związku z teatrem była eurytmia, sztuka ruchu opracowana przez Rudolfa Steinera³⁶. Przedmiot eksploracji Prokopiuka stanowiło również **kino**, w związku z którym wypowiedział się na temat filmowej sagi *Gwiezdnych wojen*³⁷ oraz cyklu *Matrix*³⁸. I wreszcie – na zakończenie tego zarysu najważniejszych obszarów zainteresowań polskiego ezoteryka – **rolnictwo**. Chodzi tu o alternatywny projekt rolnictwa biodynamicznego inspirowanego antropozofią³⁹.

paciorków [posłowie] [w:] H. Hesse, *Gra szklanych paciorków*, tłum. M. Kurecka, Wrocław 1994, s. 749–755.

³⁰ J. Prokopiuk, *Impresje gnostyckie* [w:] M. Ende, *Zwierciadło w zwierciadle*, tłum. J. Korpanty, Kraków 2022, s. 241–249 [tekst napisany w 2018 r.].

³¹ J. Prokopiuk, *Wino, bogowie i krew* [w:] *Program sztuki Eurypidesa „Bachantki”*, scenariusz i reżyseria M. Orski, Warszawa, styczeń 1994, s. 1.

³² *Idem*, *Sztuka niespodziewana – Barbelo* [w:] *Program sztuki Biljany Srbljanović „Barbelo – o psach i dzieciach”*, Teatr im. S. Jaracza w Łodzi, 2010–2011, s. 2.

³³ *Idem*, *Wokół szekspirowskiej „Burzy”* [w:] *Program sztuki Williama Shakespeare’a „Burza”*, Teatr Animacji w Poznaniu, premiera 28 września 1997, s. 10.

³⁴ *Idem*, *Wioska Montaillou, czyli heretycy i górale* [w:] *Program sztuki Adama Kwaśnego „Katarzy”*, Bucklein Consort, Kraków 1992, s. 6–15.

³⁵ *Idem*, *„Samuel Zborowski” – sztuka heretycka* [w:] *Program sztuki Juliusza Słowackiego „Samuel Zborowski”*, Teatr im. Cypriana K. Norwida, Jelenia Góra, marzec 1985, s. 6.

³⁶ R. Steiner, *O sztuce eurytmii*, tłum. B. Kita, J. Prokopiuk, Kraków 1988; J. Prokopiuk, *Rudolf Steiner, antropozofia i eurytmia*, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 1999, nr 31–32, s. 80–85.

³⁷ J. Prokopiuk, *Chłopiec wśród potworów, czyli film gnostycki*, „Film” 1983, nr 24, s. 14–15; *idem*, *Gnostycki świat „Gwiezdnych Wojen”* [w:] *Dawno temu w Galaktyce popularnej*, red. A. Jawłowski, Warszawa 2010, s. 11–26.

³⁸ *Idem*, *Matrix – świat gnostycki. (Drążenie tła)*, „Kino” 1999, nr 12, s. 26–28; *idem*, *Paradoksalny świat „Matrixa”*, „Kino” 2003, nr 11, s. 24–26.

³⁹ Zob. np. cykl artykułów Prokopiuka *Rolnictwo biodynamiczne*, które ukazały się w czasopiśmie „3-e Oko” w 1984 r.: nr 1, s. 19–21; nr 2, s. 17–21; nr 4, s. 27–29; nr 5, s. 29–31.

Inicjatywy kulturalno-społeczne Jerzego Prokopiuka

Należy wspomnieć również o najważniejszych inicjatywach kulturalno-społecznych, w których Jerzy Prokopiuk upowszechniał, rozwijał i wcielał w życie swoje idee.

Na początku warto przywołać jego **przedsięwzięcia dydaktyczne**, które realizował przez całe życie. Najważniejsze z nich to grupy Temenos i Jednorożec. Pierwsza działała w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku, a jej uczestnicy zajmowali się tematami związanymi m.in. z Rudolfem Steinerem (1861–1925), Carlem Gustavem Jungiem, Johannem Wolfgangiem Goethem i Mirceą Eliadem (1907–1986)⁴⁰. Z kolei „koło studiów antropozoficznych” Jednorożec funkcjonowało na przełomie ostatniej dekady ubiegłego wieku i pierwszej obecnego i wbrew programowej deklaracji zajmowało się problematyką znacznie szerszą niż ezoteryczna szkoła Steinera, bo na przykład także gnostycyzmem i filozofią: grecką, niemiecką oraz rosyjską⁴¹.

Ważną inicjatywą polskiego ezoteryka było powołanie do istnienia w 1992 roku **dwóch klubów dyskusyjnych**: Klubu Gnosis⁴² i Klubu Jungowskiego⁴³. Prokopiuk i zapraszani przez niego prelegenci upowszechniali tam wiedzę odnoszącą się do głównych kierunków jego zainteresowań: zachodniego ezoteryzmu i psychologii głębi.

Inną formą dającą okazję do przedstawiania poglądów i wyrażania opinii na tematy bliskie polskiemu ezoterykowi były **przygotowywane przez niego konferencje**. Chodzi tu przede wszystkim o spotkanie uświetniające jego 75 urodziny, które odbyło się pod Warszawą 4 czerwca 2006 roku, a jego zapisem

⁴⁰ J. Prokopiuk, *Rozdroża...*, s. 57–58; K. Dorosz, *Jerzemu – wdzięczność* [w:] *Światłość i Radość*, t. 3, red. K. Janczuk, Warszawa 2022, s. 71–74.

⁴¹ J. Prokopiuk, *Rozdroża...*, s. 89–90, 112–117; P. Sieradzan, *Wspomnienie o okultystycznym indywidualiście* [w:] *Światłość i Radość...*, s. 58–59; M. Woszczyk, *Correspondence des âmes* [w:] *Światłość i Radość...*, s. 23.

⁴² J. Prokopiuk, *Rozdroża...*, s. 86; Ś. Nowicki, *Wspomnienie o Jerzym Prokopiuku* [w:] *Światłość i Radość...*, s. 37; T. Serwatka, *Moja znajomość z Jerzym* [w:] *ibidem*, s. 48–50.

⁴³ J. Prokopiuk, *Rozdroża...*, s. 85–86; T. Serwatka, *Moja znajomość z Jerzym* [w:] *Światłość i Radość...*, s. 48–49.

jest publikacja *Mel vitae. Miód życia!*⁴⁴. Drugim wydarzeniem tego typu była konferencja *Pod słońcem Gnozy*, zorganizowana w warszawskim kinie Luna 3–5 czerwca 2011 roku z okazji 80 urodzin Prokopiuka. Część prezentowanych tam wystąpień doczekała się wersji książkowej⁴⁵.

Na szczególną uwagę zasługuje uczestnictwo polskiego ezoteryka w **projekcie badawczym „Kultura polska wobec zachodniej filozofii ezoterycznej w latach 1890–1939”** kierowanym przez dr hab. Monikę Rzczycką, profesor Uniwersytetu Gdańskiego, i realizowanym przez interdyscyplinarny zespół w latach 2016–2019. Jako ekspert znakomicie wspierał i inspirował sześć sekcji badawczych tak pod względem faktograficznym, jak i metodologicznym. Wystąpił tu z takimi wykładami, jak *Gnoza, gnostycyzm, neognoza czy Akty myślenia, propozycja metodologiczna*⁴⁶. Udział Prokopiuka w tym przedsięwzięciu naukowym można uznać za znakomite podsumowanie jego wysiłków popularyzatorskich i badawczych na niwie ezoteryzmu zachodniego.

Nie można pominąć również **działalności odczytowo-wykładowej** polskiego ezoteryka, która stanowiła w gruncie rzeczy podstawową formę jego aktywności publicznej przez wiele dekad. Tak pisał o niej sam zainteresowany pod koniec życia, w 2016 roku:

Na osobną wzmiankę zasługują moje liczne wykłady, odczyty i pogadanki, zarówno prywatne, jak publiczne, m.in. w wyższych uczelniach oraz w Polskim Radiu i w Telewizji Publicznej (TVP) i prywatnej (NTV), również w trzech Szkołach Psychotronicznych (w Warszawie, w Krakowie i w Białymstoku)⁴⁷.

Prokopiuk uczestniczył również w konferencjach naukowych, między innymi w naukowym spotkaniu w Supraślpu pt. *Gnoza i neognoza*, zorganizowanym w 1999 roku przez

⁴⁴ *Mel vitae. Miód życia! 75-lecie Jerzego Prokopiuka*, red. J. Prokopiuk, Kraków 2010.

⁴⁵ *Pod słońcem gnozy*, red. J. Prokopiuk, A. Chudzińska-Parkosadze, Poznań 2015.

⁴⁶ <http://www.tradycjaezoteryczna.ug.edu.pl/> [dostęp: 28.07.2023].

⁴⁷ <http://www.tradycjaezoteryczna.ug.edu.pl/node/1033> [dostęp: 28.07.2023].

Uniwersytet w Białymstoku. Tu wygłosił wykład *Trzy drogi gnozy*, który w wersji pisanej do dziś jest chętnie cytowany przez badaczy ze względu na jego wartość terminologiczną i metodologiczną⁴⁸. W kontekście działalności odczytowo-wykładowej na szczególne podkreślenie zasługuje jego wieloletnie uczestnictwo w interdyscyplinarnym seminarium prof. Krzysztofa Maurina (1923–2017), wybitnego polskiego matematyka, fizyka matematycznego i filozofa. Seminarium to odbyło się na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego. Występował on tu w roli zarówno wykładowcy, jak i cenionego dyskutanta. Przykładowe tematy jego wystąpień (po 2000 roku) to: *Chrystus, Lucyfer, Aryman, Asur czy Ewangelia Marii Magdaleny* oraz *Problem Zła*⁴⁹.

Trzeba wspomnieć jeszcze o **wspieraniu** przez Prokopiuka **rozwoju oświaty waldorfskiej (pedagogiki antropozoficznej)** w Polsce niedługo po przemianie ustrojowej przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku. Propagował on jej założenia i praktykę na przykład w audycjach Polskiego Radia⁵⁰.

Kolejny istotny obszar aktywności i inicjatyw polskiego ezoteryka to **działalność organizacyjno-redakcyjna**. Chodzi tu o powołanie do istnienia czasopisma (nieregularnika) „Gnosis” (1991–2000, nr 1–12) oraz witryny internetowej „Gnosis” (www.gnosis.art.pl). W artykule otwierającym pierwszy numer pisma Prokopiuk tak pisze o myśli przewodniej tego tytułu:

Miesięcznik „Gnosis”, którego pierwszy numer przedstawiamy polskiemu Czytelnikowi, ma służyć szerzeniu wiedzy o gnozie i gnostycyzmie, dawnych i współczesnych, we wszystkich ich przejawach medytacyjnych, teoretycznych lub praktycznych. Jego pierwszym celem jest rehabilitacja i rewindykacja tego po części zapomnianego, po części zaś podziemnego nurtu ludzkiego dążenia poznawczego [...] ⁵¹.

⁴⁸ J. Prokopiuk, *Trzy drogi gnozy* [w:] *Oblicza gnozy...*, s. 35–51.

⁴⁹ Informacja o udziale Prokopiuka w seminarium prof. Maurina na podstawie rozmowy Lecha Robakiewicza i Mariusza Dobkowskiego oraz maila Lecha Robakiewicza do Mariusza Dobkowskiego z 25.07.2023 r. Korespondencja w archiwum adresata.

⁵⁰ T. Cegielski, *Jerzego Prokopiuka ścieżka obok drogi* [w:] *Światłość i Radość...*, s. 30–31.

⁵¹ J. Prokopiuk, *Słowo wstępne*, „Gnosis” 1991, nr 1, s. 1.

Znacząca część każdego numeru była poświęcona historii gnozy czy szerzej: zachodniego ezoteryzmu i duchowości. W kolejnych działach prezentowano teksty o współczesnych przejawach gnozy i duchowości w psychologii, literaturze (poezji i prozie), nauce oraz alternatywnych inicjatywach cywilizacyjnych. Numery pisma były ilustrowane grafikami przede wszystkim Lecha Robakiewicza, a także na przykład Zdzisława Beksińskiego (1929–2005). Z kolei witryna „Gnosis” nie jest prostym odwzwierciedleniem wersji papierowej w Internecie, ale – jako „eGnosis” – samodzielny pismem, różniącym się od pierwowzoru nie tylko nowymi publikacjami, lecz także rozbudowaną częścią wizualną. Drugą osobą, oprócz Prokopiuka, której starania na rzecz pisma i witryny „Gnosis” należy przy okazji zaznaczyć, jest wspomniany Lech Robakiewicz, ich redaktor i redaktor graficzny.

I w końcu rzecz najmniej uchwytne, ale być może najważniejsza: polski ezoteryk prowadził **dom otwarty**, w którym przyjmował swoich przyjaciół, znajomych i współpracowników, nawet kilku w ciągu dnia. Często spotkania w zwykłych, codziennych sprawach (jak przyniesienie zakupów, techniczna pomoc przy tłumaczeniu tekstu) przeradzały się w krótkie, ale niesłychanie ważne dla rozmówców Prokopiuka dyskusje światopoglądowe, pozwalały rozstrzygać ich ważne problemy ideowe⁵².

II

W związku z przedstawioną tezą, że Jerzy Prokopiuk był twórcą środowiska kultury alternatywnej opartej na światopoglądzie ezoterycznym, redaktorzy i autorzy prezentowanej dwutomowej publikacji postanowili przybliżyć Czytelnikom jego wpływ na liczne dziedziny życia duchowego, intelektualnego i artystycznego oraz okoliczności tego oddziaływania.

⁵² T. Serwatka, *Moja znajomość z Jerzym* [w:] *Światłość i Radość...*, s. 52–53; P. Sieradzan, *Wspomnienie o okultystycznym indywidualiście* [w:] *ibidem*, s. 59–60.

Tom pierwszy, *Studia i szkice*, zawiera artykuły naukowe, eseje, pisane formy artystyczne, a także tekst przekładowy. W części otwierającej – *Człowiek* – Tomasz Duda przedstawia światopogląd polskiego ezoteryka niejako „oficjalny”, prezentowany w tekstach przeznaczonych do publikacji (*Światopogląd Jerzego Prokopiuka (Droga i cel)*). Krzysztof Janczuk z kolei przybliży wewnętrzną, bardziej prywatną wizję rzeczywistości utrwalaną przez lata w dzienniku intymnym (*Jerzy Prokopiuk na drodze gnozy. Świadectwo dzienników „Światłość i Radość” z lat 1976–1982*). Część druga – *Sztuka inspiracji* – pokazuje oddziaływanie Prokopiuka na szerszy krąg czytelnicy (Mariusz Dobkowski, *Legendarny numer „Literatury na Świecie” o gnozie (1987/12). Próba zrozumienia fenomenu*), na wąską grupę badaczy (Monika Rzeczycka, *Laboratorium pod dobrą gwiazdą Jerzego Prokopiuka. Studium literaturoznawczo-alchemiczne*) i na twórcę, który tego wpływu jest świadomy (Krzysztof Dorosz, *Gnostyczny i intelektualny wpływ Jerzego Prokopiuka. Studium własnego przypadku*). Dział *Teologia* reprezentuje artykuł ks. Henryka Paprockiego ukazujący złożone relacje między platonizmem, teurgią i mistyką wczesnochrześcijańską (*Neoplatonizm teurgiczny i „Corpus Dionysiacum”*). W następnej części – *Filozofia* – Anna Mikołajko odnosi się do „kakologii” polskiego ezoteryka (*Jerzy Prokopiuk i troistość zła*), a Marek Woszczek w erudycyjnej wypowiedzi rozważa kwestię poznawalności bogów i Bytu w starożytności, odwołując się przede wszystkim do tradycji hermetycznej (*„Mówisz, że Bóg jest niewidzialny? Uważaj!”*. *Filozofowie Hermesa, filozofowie natury*). W dziale *Nauka* Rafał Prinke pisze o tym, jak Jerzy Prokopiuk rozumiał alchemię (*Rebis, czyli alchemiczny tygiel Jerzego Prokopiuka*), Tadeusz Cegielski kontynuuje rozważania nad naturą wolnomularstwa, zapoczątkowane pewną rozmową z bohaterem niniejszej publikacji (*Wolnomularstwo jako religia? A może gnoza? Na marginesie rozmowy z Jerzym Prokopiukiem odbytej w Ciężeniu nad Wartą, w parku pod bożodrzewem (Ailanthus altissima)*), Diana Oboleńska odnosi się do najważniejszego dzieła filozoficznego twórcy antropozofii, zestawiając je z refleksją polskiego ezoteryka (*„Filozofia wolności” Rudolfa Steinera i trzy twierdzenia Jerzego Prokopiuka*), natomiast Anna

Chudzińska-Parkosadze pokazuje, jak Prokopiuk posługiwał się konceptem wtajemniczenia do analizy dzieła literackiego (*Literatura jako wtajemniczenie. Literaturoznawcze interpretacje dzieł Jerzego Prokopiuka*). W części *Literatura* zamieszczono trzy utwory literackie dedykowane Prokopiukowi. Jacek Dobrowolski prezentuje tu swój wiersz *Do księżycy* wraz z autorskim komentarzem, Bohdan Kos zamieścił krótkie opowiadanie przenoszące czytelnika w czasy kultury mezopotamskiej (*Ogród Dilmun*), a Lech Robakiewicz dzieli się swoją literacką próbą gnostycznego wglądu w obszar codzienności (*Kazimierz albo dialektyka upadku*). W następnym dziale – *Sztuka przekładu* – znalazły się teksty nawiązujące do aktywności profesjonalnej polskiego ezoteryka, mianowicie do działalności translatorskiej. Paulina Piotrowska przełożyła krótki traktat florenckiego humanisty z epoki renesansu Marsilia Ficina (*Przekład traktatu Marsilia Ficina „Czym jest światło” (1476) wraz z imaginacyjną rozmową autorki z Jerzym Prokopiukiem o świetle (2022)*), natomiast Przemysław Sieradzan przybliżył warsztat translatorski bohatera prezentowanego wydawnictwa (*Intermediarius – Jerzy Prokopiuk jako tłumacz i poliglota*). W kolejnej części – *Teatr* – mającej obrazować zainteresowanie Prokopiuka sztuką sceniczną, Krzysztof Jasiński opowiada o wspólnych z polskim ezoterykiem poszukiwaniach spod znaku Melpomeny (*Słowo ucieleśnione*). W dziale *Psychoterapia* zajęto się fascynacją Prokopiuka teorią i praktyką psychologii głębi. Bartosz Samitowski prezentuje swoje doświadczenia z psychologią i terapią jungowską, których narodzinom i rozwojowi w Polsce patronował polski ezoteryk (*Mój Jung, mój Prokopiuk*), a Zenon Waldemar Dudek pisze o aktywnej imaginacji stanowiącej także temat studiów Prokopiuka (*Aktywna wyobraźnia. Metoda rozwoju osobistego*). Tom zamyka część *Communitas* poświęcona tworzeniu i podtrzymywaniu przez bohatera niniejszej publikacji wspólnoty twórczej w jej przykładowych formach. Max Bojarski opisuje jego przedsięwzięcia dydaktyczne (*Jerzego Prokopiuka gra szklanych paciorków. Klub Jednorożca i inne inicjatywy kształceniowe*), natomiast Tadeusz Serwatka przedstawia funkcjonowanie Klubu Gnosis (*Jerzy Prokopiuk i Klub Gnosis*).